

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 22ας Οκτωβρίου 2013*

«Προδικαστική παραπομπή — Ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων — Άρθρο 63 ΣΛΕΕ — Καθεστώτα ιδιοκτησίας — Άρθρο 345 ΣΛΕΕ — Διαχειριστές δικτύων διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου — Απαγόρευση ιδιωτικοποίησης — Απαγόρευση δεσμών με επιχειρήσεις που παράγουν, προμηθεύουν ή εμπορεύονται ηλεκτρική ενέργεια ή φυσικό αέριο — Απαγόρευση δραστηριοτήτων δυναμένων να παραβιάσουν τη διαχείριση του δικτύου»

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-105/12 έως C-107/12,

με αντικείμενο αιτήσεις προδικαστικής απόφασης δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, υποβληθείσες από το Hoge Raad der Nederlanden (Κάτω Χώρες) με αποφάσεις της 24ης Φεβρουαρίου 2012, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 29 Φεβρουαρίου 2012, στο πλαίσιο των δικών

Staat der Nederlanden

κατά

Essent NV (C-105/12),

Essent Nederland BV (C-105/12),

Eneco Holding NV (C-106/12),

Delta NV (C-107/12),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους Β. Σκουρή, Πρόεδρο, Κ. Lenaerts, αντιπρόεδρο, R. Silva de Lapuerta, Μ. Pešič, L. Bay Larsen και Μ. Safjan, προέδρους τμήματος, Α. Rosas, J. Malenovský, U. Lõhmus, E. Levits, Α. Ó Caoimh, Α. Arabadjiev (εισηγητή), D. Šváby, Μ. Berger και Α. Prechal, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Ν. Jääskinen

γραμματέας: Μ. Ferreira, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 14ης Ιανουαρίου 2013,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— οι Essent NV και Essent Nederland BV, εκπροσωπούμενες από τους W. Knibbeler και Α. Pliego Selie, advocaten,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

- η Eneco Holding NV, εκπροσωπούμενη από τον C. Kroes, advocaat,
- η Delta NV, εκπροσωπούμενη από τους T. Ottervanger και P. Glazener, advocaten,
- η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τη C. Wissels και τον J. Langer,
- η Τσεχική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους M. Smolek και T. Müller,
- η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους B. Majczyna και M. Szpunar,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την E. Montaguti και τους S. Noë και T. van Rijn,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 16ης Απριλίου 2013,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία των άρθρων 63 ΣΛΕΕ και 345 ΣΛΕΕ.
- 2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο διαφορών μεταξύ του Staat der Nederlanden και των Essent NV, Essent Nederland BV, Eneco Holding NV και Delta NV, εταιριών δραστηριοποιούμενων ειδικά στην παραγωγή, προμήθεια και εμπορία ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου επί ολλανδικού εδάφους (συλλήβδην στο εξής: Essent κ.λπ.), σχετικά με τη συμβατότητα με το δίκαιο της Ένωσης εθνικής νομοθεσίας η οποία απαγορεύει, πρώτον, την πώληση σε ιδιώτες επενδυτές μετοχών του εταιρικού κεφαλαίου των δραστηριοποιούμενων επί ολλανδικού εδάφους διαχειριστών δικτύων διανομής ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου (στο εξής: απαγόρευση ιδιωτικοποίησης), δεύτερον, δεσμούς κυριότητας ή ελέγχου μεταξύ, αφενός, των εταιριών που αποτελούν μέρος ομίλου στον οποίο ανήκει διαχειριστής τέτοιων δικτύων διανομής και, αφετέρου, των εταιριών που αποτελούν μέρος ομίλου στον οποίο ανήκει επιχείρηση παραγωγής, προμήθειας ή εμπορίας ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου επί ολλανδικού εδάφους (στο εξής: απαγόρευση συμμετοχής σε όμιλο) και, τρίτον, την τέλεση ή άσκηση από έναν τέτοιο διαχειριστή και από τον όμιλο στον οποίο αυτός ανήκει πράξεων ή δραστηριοτήτων που θα μπορούσαν να θίξουν το συμφέρον της διαχειρίσεως του περί ου πρόκειται δικτύου (στο εξής: απαγόρευση δραστηριοτήτων δυναμένων να παραβιάσουν τη διαχείριση του δικτύου).

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Η οδηγία 2003/54/ΕΚ

- 3 Κατά τις αιτιολογικές σκέψεις 4 έως 8, 10 και 23 της οδηγίας 2003/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2003, σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και την κατάργηση της οδηγίας 96/92/ΕΚ (ΕΕ L 176, σ. 37):

- «(4) Οι ελευθερίες που εγγυάται η [Σ]υνθήκη [ΕΚ] στους [Ε]υρωπαίους πολίτες —ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, η ελευθερία παροχής υπηρεσιών και η ελευθερία εγκατάστασης — είναι δυνατές μόνο στο πλαίσιο της εντελώς ανοικτής αγοράς, η οποία παρέχει σε όλους τους καταναλωτές τη δυνατότητα να επιλέγουν ελεύθερα τους προμηθευτές τους και [...] σε όλους τους προμηθευτές την ελευθερία να προμηθεύουν τους πελάτες τους.
- (5) Τα κυριότερα εμπόδια για την επίτευξη μιας απολύτως λειτουργικής και ανταγωνιστικής εσωτερικής αγοράς σχετίζονται, μεταξύ άλλων, με τα θέματα της πρόσβασης στο δίκτυο, με την τιμολόγηση των υπηρεσιών του δικτύου και με τους διαφορετικούς βαθμούς ανοίγματος της αγοράς μεταξύ κρατών μελών.
- (6) Για να είναι σε θέση να λειτουργήσει ο ανταγωνισμός, η πρόσβαση στο δίκτυο πρέπει να παρέχεται χωρίς διακρίσεις, με διαφάνεια και σε λογικές τιμές.
- (7) Προκειμένου να ολοκληρωθεί η εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, η χωρίς διακρίσεις πρόσβαση του διαχειριστή του δικτύου μεταφοράς ή διανομής στο δίκτυο έχει ύψιστη σημασία. Ο διαχειριστής του δικτύου μεταφοράς ή διανομής μπορεί να περιλαμβάνει μία ή και περισσότερες επιχειρήσεις.
- (8) Προκειμένου να διασφαλισθεί η δίκαιη και αμερόληπτη πρόσβαση στο δίκτυο, είναι σκόπιμο τα δίκτυα διανομής και μεταφοράς, όπου υφίστανται κάθετα ολοκληρωμένες επιχειρήσεις, να έχουν νομικά διακριτή προσωπικότητα. Η Επιτροπή θα πρέπει να αξιολογεί μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος τα οποία αναπτύσσουν τα κράτη μέλη για την επίτευξη του στόχου αυτής της απαίτησης και, ενδεχομένως, να υποβάλλει προτάσεις για την τροποποίηση της παρούσας οδηγίας. Περαιτέρω, είναι σκόπιμο οι διαχειριστές των δικτύων μεταφοράς και διανομής να έχουν ουσιαστικά δικαιώματα λήψεως αποφάσεων όσον αφορά τα περιουσιακά στοιχεία που είναι αναγκαία για τη συντήρηση, τη λειτουργία και τη δημιουργία δικτύων όταν τα εν λόγω περιουσιακά στοιχεία λειτουργούν και βρίσκονται υπό την ιδιοκτησία κάθετα ολοκληρωμένων επιχειρήσεων.

Η ανεξαρτησία των διαχειριστών των δικτύων μεταφοράς [ΔΔΜ] και διανομής [ΔΔΔ] επιβάλλεται να διασφαλισθεί, ιδίως απέναντι στα συμφέροντα που συνδέονται με την παραγωγή και τον εφοδιασμό. Κατά συνέπεια, πρέπει επίσης να δημιουργηθούν πλήρως ανεξάρτητες διευθυντικές δομές μεταξύ [ΔΔΜ] και [ΔΔΔ] και κάθε εταιρίας παραγωγής/εφοδιασμού.

Εντούτοις, θα πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ ενός τέτοιου νομικού διαχωρισμού και της αποσύνδεσης των ιδιοκτησιακών σχέσεων. Ο νομικός διαχωρισμός δεν συνεπάγεται μεταβολή της ιδιοκτησίας των περιουσιακών στοιχείων και τίποτα δεν εμποδίζει την εφαρμογή παρεμφερών ή όμοιων συνθηκών χρήσης σε ολόκληρες τις κάθετα ολοκληρωμένες επιχειρήσεις. Ωστόσο, η διαδικασία λήψεως αποφάσεων χωρίς διακρίσεις θα πρέπει να διασφαλίζεται με οργανωτικά μέτρα για την ανεξαρτησία των αρμοδίων για τη λήψη αποφάσεων.

[...]

(10) Αν και η παρούσα οδηγία δεν ασχολείται με θέματα ιδιοκτησίας, υπενθυμίζεται ότι στην περίπτωση επιχείρησης μεταφοράς ή διανομής η οποία είναι διαχωρισμένη ως προς τη νομική της μορφή από τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στους τομείς της παραγωγής ή/και της προμήθειας, μπορεί να ορισθεί ως διαχειριστής του δικτύου η ίδια εταιρία που είναι ιδιοκτήτης της υποδομής.

[...]

(23) Προς το συμφέρον της ασφάλειας του εφοδιασμού, θα πρέπει να παρακολουθείται το ισοζύγιο εφοδιασμού/ζήτησης ανά τα κράτη μέλη, και να ακολουθεί η υποβολή σχετικής έκθεσης για την κατάσταση που επικρατεί σε κοινοτικό επίπεδο, λαμβανομένου υπόψη του δυναμικού διασύνδεσης μεταξύ των περιοχών. [...] Η κατασκευή και η συντήρηση δικτύου, συμπεριλαμβανομένου του δυναμικού διασύνδεσης και της αποκεντρωμένης παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, αποτελούν σημαντικά στοιχεία για έναν σταθερό εφοδιασμό με ηλεκτρική ενέργεια.»

4 Το άρθρο 15 της οδηγίας αυτής, το οποίο επιγραφόταν «Διαχωρισμός των διαχειριστών δικτύων διανομής», όριζε μεταξύ άλλων:

«1. Σε περίπτωση που ο διαχειριστής δικτύου διανομής αποτελεί μέρος κάθετα ολοκληρωμένης επιχείρησης, πρέπει να είναι ανεξάρτητος, τουλάχιστον από άποψη νομικής μορφής, οργάνωσης και λήψης αποφάσεων, από άλλες δραστηριότητες που δεν συνδέονται με τη διανομή. Οι κανόνες αυτοί δεν συνεπάγονται υποχρέωση διαχωρισμού του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των περιουσιακών στοιχείων του δικτύου διανομής από την κάθετα ολοκληρωμένη επιχείρηση.

2. Επιπλέον των απαιτήσεων της παραγράφου 1, σε περίπτωση που ο διαχειριστής δικτύου διανομής αποτελεί μέρος κάθετα ολοκληρωμένης επιχείρησης, πρέπει να είναι ανεξάρτητος, από άποψη οργάνωσης και λήψης αποφάσεων, από τις άλλες δραστηριότητες που δεν συνδέονται με τη διανομή. Προς τούτο, εφαρμόζονται τα ακόλουθα ελάχιστα κριτήρια:

- α) τα πρόσωπα που είναι υπεύθυνα για τη διαχείριση του δικτύου διανομής δεν μπορούν να συμμετέχουν σε διαρθρωτικές δομές της ολοκληρωμένης επιχείρησης ηλεκτρικής ενέργειας που φέρουν την ευθύνη, άμεσα ή έμμεσα, για την καθημερινή εκτέλεση των δραστηριοτήτων παραγωγής, μεταφοράς ή προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας·
- β) πρέπει να λαμβάνονται κατάλληλα μέτρα προκειμένου να διασφαλισθεί ότι τα επαγγελματικά συμφέροντα των προσώπων που είναι υπεύθυνα για τη διαχείριση του δικτύου διανομής λαμβάνονται υπόψη κατά τρόπον ώστε να διασφαλίζεται ότι είναι σε θέση να ενεργούν με ανεξαρτησία·
- γ) ο διαχειριστής του δικτύου διανομής διαθέτει ουσιαστικές εξουσίες λήψης αποφάσεων, ανεξάρτητα από την ολοκληρωμένη επιχείρηση ηλεκτρικής ενέργειας, όσον αφορά τους πόρους που είναι αναγκαίοι για τη λειτουργία, συντήρηση ή ανάπτυξη του δικτύου. Αυτό δεν θα πρέπει να αποτρέπει την ύπαρξη κατάλληλων συντονιστικών μηχανισμών που θα εξασφαλίζουν ότι προστατεύονται τα οικονομικά δικαιώματα και τα δικαιώματα εποπτείας της διαχείρισης, τα οποία έχει η μητρική εταιρία όσον αφορά την απόδοση των πόρων θυγατρικής της εταιρίας, που ρυθμίζονται έμμεσα σύμφωνα με το άρθρο 23[,] παράγραφος 2. Ειδικότερα, τούτο επιτρέπει στη μητρική επιχείρηση να εγκρίνει το ετήσιο σχέδιο χρηματοδότησης ή ισοδύναμο μέσο του διαχειριστή του δικτύου διανομής και να θέτει συνολικά όρια για τα επίπεδα χρέωσης της θυγατρικής της. Δεν επιτρέπει στη μητρική επιχείρηση να δίνει εντολές σχετικά με την καθημερινή λειτουργία ή τις επιμέρους αποφάσεις σχετικά με την κατασκευή ή την αναβάθμιση των γραμμών διανομής, οι οποίες δεν υπερβαίνουν τους όρους του εγκεκριμένου χρηματοδοτικού σχεδίου ή οποιουδήποτε ισοδύναμου μέσου·

δ) ο διαχειριστής του δικτύου διανομής καταρτίζει πρόγραμμα συμμόρφωσης, το οποίο αναφέρει τα μέτρα που λαμβάνονται προκειμένου να αποκλείεται οποιαδήποτε μεροληπτική συμπεριφορά και να διασφαλίζεται η δέουσα παρακολούθηση της τήρησης του προγράμματος. [...]

[...]»

Η οδηγία 2003/55/EK

5 Οι αιτιολογικές σκέψεις 4, 6 και 7 της οδηγίας 2003/55/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2003, σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και την κατάργηση της οδηγίας 98/30/EK (ΕΕ L 176, σ. 57), ήταν αντίστοιχες με τις αιτιολογικές σκέψεις 4, 5 και 6 της οδηγίας 2003/54. Οι αιτιολογικές σκέψεις 8 και 23 της οδηγίας 2003/55 ήταν, *mutatis mutandis*, αντίστοιχες με τις αιτιολογικές σκέψεις 7 και 23 της οδηγίας 2003/54.

6 Οι αιτιολογικές σκέψεις 9 και 10 της οδηγίας 2003/55 εξέθεταν:

«(9) Σε περίπτωση που μια επιχείρηση αερίου ασκεί δραστηριότητες μεταφοράς, διανομής, αποθήκευσης ή δραστηριότητες υγροποιημένου φυσικού αερίου (ΥΦΑ), έχει δε νομικά διακριτή προσωπικότητα από τις επιχειρήσεις εκείνες που ασκούν δραστηριότητες παραγωγής ή/και εφοδιασμού, διορισμένος διαχειριστής του δικτύου δύναται να είναι η ίδια επιχείρηση που έχει την υποδομή στην ιδιοκτησία της.

(10) Προκειμένου να διασφαλισθεί η δίκαιη και αμερόληπτη πρόσβαση στο δίκτυο, είναι σκόπιμο τα δίκτυα διανομής και μεταφοράς, όπου υφίστανται κάθετα ολοκληρωμένες επιχειρήσεις, να έχουν νομικά διακριτή προσωπικότητα. Η Επιτροπή θα πρέπει να αξιολογεί μέτρα ισοδύναμου αποτελέσματος τα οποία αναπτύσσουν τα κράτη μέλη για την επίτευξη του στόχου αυτής της απαίτησης και, ενδεχομένως, να υποβάλλει προτάσεις για την τροποποίηση της παρούσας οδηγίας.

Περαιτέρω, είναι σκόπιμο οι διαχειριστές των δικτύων μεταφοράς και διανομής να έχουν ουσιαστικά δικαιώματα λήψεως αποφάσεων όσον αφορά τα περιουσιακά στοιχεία που είναι αναγκαία για τη συντήρηση, τη λειτουργία και τη δημιουργία δικτύων όταν τα εν λόγω περιουσιακά στοιχεία λειτουργούν και βρίσκονται υπό την ιδιοκτησία κάθετα ολοκληρωμένων επιχειρήσεων.

Εντούτοις, θα πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ ενός τέτοιου νομικού διαχωρισμού και της αποσύνδεσης των ιδιοκτησιακών σχέσεων. Ο νομικός διαχωρισμός δεν συνεπάγεται μεταβολή της ιδιοκτησίας των περιουσιακών στοιχείων και τίποτα δεν εμποδίζει την εφαρμογή παρεμφερών ή όμοιων συνθηκών χρήσης σε ολόκληρες τις κάθετα ολοκληρωμένες επιχειρήσεις. Ωστόσο, η διαδικασία λήψεως αποφάσεων χωρίς διακρίσεις θα πρέπει να διασφαλίζεται με οργανωτικά μέτρα για την ανεξαρτησία των αρμοδίων για τη λήψη αποφάσεων.»

7 Το άρθρο 13 της οδηγίας αυτής, το οποίο επιγραφόταν «Διαχωρισμός των διαχειριστών δικτύων διανομής», ήταν, *mutatis mutandis*, πανομοιότυπο με το άρθρο 15 της οδηγίας 2003/54.

Η οδηγία 2009/72/EK

8 Οι αιτιολογικές σκέψεις 3, 4, 7, 9 έως 12, 15, 16, 21, 25, 26 και 44 της οδηγίας 2009/72/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και για την κατάργηση της οδηγίας 2003/54/EK (ΕΕ L 211, σ. 55), διευκρινίζουν τα εξής:

«(3) Οι ελευθερίες που εγγυάται η Συνθήκη [ΕΚ] στους πολίτες της Ένωσης —μεταξύ άλλων η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, η ελευθερία παροχής υπηρεσιών και η ελευθερία εγκατάστασης— είναι δυνατές μόνο στο πλαίσιο της πλήρως ανοικτής αγοράς, η οποία παρέχει σε όλους τους καταναλωτές τη δυνατότητα να επιλέγουν ελεύθερα τους προμηθευτές τους και δίνει σε όλους τους προμηθευτές την ελευθερία να προμηθεύουν τους πελάτες τους.

(4) Ωστόσο, υπάρχουν σήμερα εμπόδια στην πώληση ηλεκτρικής ενέργειας στην Κοινότητα ισότιμα και χωρίς διακρίσεις ή μειονεκτήματα. Συγκεκριμένα, δεν παρέχεται ακόμη πρόσβαση στο δίκτυο χωρίς διακρίσεις και με εξίσου αποτελεσματική ρυθμιστική εποπτεία σε όλα τα κράτη μέλη.

[...]

(7) Η από 10 Ιανουαρίου 2007 ανακοίνωση της Επιτροπής με τίτλο “Ενεργειακή πολιτική για την Ευρώπη” τόνισε τη σημασία της ενοποίησης της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και της δημιουργίας ίσων όρων ανταγωνισμού για όλες τις εγκατεστημένες στην Κοινότητα επιχειρήσεις ηλεκτρικής ενέργειας. Οι από 10 Ιανουαρίου 2007 ανακοινώσεις της Επιτροπής με τίτλο “Προοπτικές για την εσωτερική αγορά αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας” και “Ερευνα δυνάμει του άρθρου 17 του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 στον ευρωπαϊκό κλάδο του αερίου και της ηλεκτρικής ενέργειας (Τελική Έκθεση)” κατέδειξαν ότι οι υφιστάμενοι κανόνες και μέτρα δεν παρέχουν το αναγκαίο πλαίσιο για την επίτευξη του στόχου μιας εύρυθμα λειτουργούσας εσωτερικής αγοράς.

[...]

(9) Χωρίς τον αποτελεσματικό διαχωρισμό των δικτύων από τις δραστηριότητες παραγωγής και προμήθειας (“αποτελεσματικός διαχωρισμός”), υφίσταται ο κίνδυνος διακρίσεων στην εκμετάλλευση των δικτύων, αλλά και στην παροχή κινήτρων στις κάθετα ολοκληρωμένες επιχειρήσεις για την πραγματοποίηση των ενδεδειγμένων επενδύσεων στα δίκτυά τους.

(10) Οι κανόνες νομικού και λειτουργικού διαχωρισμού που προβλέπονται στην οδηγία 2003/54/EK δεν οδήγησαν σε αποτελεσματικό διαχωρισμό των διαχειριστών συστημάτων μεταφοράς. Έτσι, στη σύνοδο των Βρυξελλών στις 8 και 9 Μαρτίου 2007, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κάλεσε την Επιτροπή να καταρτίσει νομοθετικές προτάσεις για τον “αποτελεσματικό διαχωρισμό των δραστηριοτήτων προμήθειας και παραγωγής από τις επιχειρήσεις δικτύου”.

(11) Ο αποτελεσματικός διαχωρισμός μπορεί να γίνει μόνο με την άρση του κινήτρου για τις κάθετα ολοκληρωμένες επιχειρήσεις να κάνουν διακρίσεις κατά των ανταγωνιστών τους όσον αφορά την πρόσβαση στο δίκτυο και τις επενδύσεις. Ο διαχωρισμός της ιδιοκτησίας, πράγμα που προϋποθέτει ότι ο ιδιοκτήτης δικτύου ορίζεται ως ο διαχειριστής του δικτύου και είναι ανεξάρτητος από συμφέροντα προμήθειας και παραγωγής, είναι σαφώς αποτελεσματικός και σταθερός τρόπος για την επίλυση της εγγενούς σύγκρουσης συμφερόντων και την εγγύηση της ασφάλειας του εφοδιασμού. Για τον λόγο αυτό, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στο ψήφισμά του της 10ης Ιουλίου 2007 σχετικά με τις προοπτικές για την εσωτερική αγορά αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας [ΕΕ 2008, C 175E, σ. 206], αναφέρει τον διαχωρισμό της μεταφοράς από την ιδιοκτησία ως το πιο αποτελεσματικό μέσο για την προώθηση των επενδύσεων σε υποδομή χωρίς διακρίσεις, τη δίκαιη πρόσβαση των νεοεισερχομένων στο δίκτυο και τη διαφάνεια της αγοράς. Στο πλαίσιο του διαχωρισμού της ιδιοκτησίας, κατά συνέπεια, θα πρέπει να απαιτείται από τα κράτη μέλη να εξασφαλίζουν ότι το αυτό πρόσωπο ή πρόσωπα δεν δικαιούνται να ασκούν

έλεγχο επί επιχείρησης παραγωγής ή προμήθειας και, ταυτοχρόνως, να ασκούν έλεγχο ή δικαιώματα σε διαχειριστή συστήματος μεταφοράς ή σε σύστημα μεταφοράς. Αντιστρόφως, θα πρέπει να αποκλείεται η δυνατότητα να ασκεί έλεγχο ή δικαιώματα σε επιχείρηση παραγωγής ή προμήθειας όποιος ελέγχει σύστημα μεταφοράς ή διαχειριστή συστήματος μεταφοράς. Εντός των εν λόγω ορίων, επιχείρηση παραγωγής ή προμήθειας θα πρέπει να μπορεί να έχει μετοχές μειοψηφίας σε διαχειριστή συστήματος μεταφοράς ή σε σύστημα μεταφοράς.

- (12) Οποιοδήποτε σύστημα διαχωρισμού θα πρέπει να είναι αποτελεσματικό όσον αφορά την άρση τυχόν συγκρούσεων συμφερόντων μεταξύ παραγωγών, προμηθευτών και διαχειριστών συστημάτων μεταφοράς, προκειμένου να δημιουργηθούν κίνητρα για τις απαραίτητες επενδύσεις και να εξασφαλισθεί η πρόσβαση των νεοεισερχομένων στην αγορά στο πλαίσιο ενός διαφανούς και αποτελεσματικού κανονιστικού καθεστώτος και δεν πρέπει να δημιουργήσει επαχθές και δύσχρηστο ρυθμιστικό καθεστώς για τις εθνικές ρυθμιστικές αρχές.

[...]

- (15) Στο πλαίσιο του διαχωρισμού της ιδιοκτησίας, για να εξασφαλιστεί η πλήρης ανεξαρτησία της εκμετάλλευσης του δικτύου από συμφέροντα προμήθειας και παραγωγής και για να αποφευχθεί η ανταλλαγή οποιωνδήποτε εμπιστευτικών πληροφοριών, θα πρέπει να μην είναι μέλος του διοικητικού συμβουλίου διαχειριστή συστήματος μεταφοράς ή συστήματος μεταφοράς πρόσωπο το οποίο είναι μέλος του διοικητικού συμβουλίου επιχείρησης που εκτελεί οποιαδήποτε από τις λειτουργίες παραγωγής ή προμήθειας. Για τον λόγο αυτό, θα πρέπει να μην έχει το δικαίωμα να διορίζει μέλη του διοικητικού συμβουλίου διαχειριστή συστήματος μεταφοράς ή συστήματος μεταφοράς πρόσωπο το οποίο ασκεί έλεγχο ή οιοδήποτε δικαίωμα σε επιχείρηση παραγωγής ή προμήθειας.

- (16) Η καθιέρωση διαχειριστών συστημάτων ή μεταφοράς ανεξάρτητων από συμφέροντα προμήθειας και παραγωγής θα πρέπει να παρέχει στις κάθετα ολοκληρωμένες επιχειρήσεις τη δυνατότητα να διατηρούν την ιδιοκτησία των πάγιων στοιχείων του δικτύου, διασφαλίζοντας παράλληλα τον αποτελεσματικό διαχωρισμό συμφερόντων, υπό τον όρο ότι ο ανεξάρτητος διαχειριστής συστήματος ή ο ανεξάρτητος διαχειριστής μεταφοράς ασκεί όλες τις δραστηριότητες του διαχειριστή συστήματος και ότι έχουν θεσπισθεί λεπτομερής κανονιστική ρύθμιση και εκτενείς μηχανισμοί ρυθμιστικού ελέγχου.

[...]

- (21) Τα κράτη μέλη έχουν το δικαίωμα να επιλέξουν πλήρη διαχωρισμό της ιδιοκτησίας εντός της επικράτειάς τους. Εφόσον κράτος μέλος έχει ασκήσει το δικαίωμά του αυτό, η επιχείρηση δεν έχει δικαίωμα να διαμορφώσει ανεξάρτητο διαχειριστή συστήματος ή ανεξάρτητο διαχειριστή μεταφοράς. Επίσης, επιχειρήσεις οι οποίες ασκούν οποιαδήποτε από τις δραστηριότητες παραγωγής ή προμήθειας δεν μπορούν, είτε άμεσα είτε έμμεσα, να ασκούν έλεγχο ή δικαιώματα επί διαχειριστού συστήματος μεταφοράς από κράτος μέλος που έχει επιλέξει τον πλήρη διαχωρισμό της ιδιοκτησίας.

[...]

- (25) Η διασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού συνιστά σημαντικό στοιχείο της δημόσιας ασφάλειας και, κατά συνέπεια, συνδέεται εγγενώς με την αποτελεσματική λειτουργία της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και την ολοκλήρωση των απομονωμένων αγορών ηλεκτρικής ενέργειας των κρατών μελών. [...]

- (26) Η άνευ διακρίσεων πρόσβαση στο δίκτυο διανομής καθορίζει την πρόσβαση από τους πελάτες λιανικής στα επόμενα στάδια της αγοράς. Ωστόσο, το ενδεχόμενο διακρίσεων όσον αφορά την πρόσβαση τρίτων και τις επενδύσεις είναι λιγότερο σημαντικό σε επίπεδο διανομής από ό,τι σε

επίπεδο μεταφοράς, ενώ η συμφόρηση και η επιρροή των συμφερόντων παραγωγής ή προμήθειας είναι γενικά εντονότερες σε επίπεδο διανομής. Επιπλέον, ο νομικός και λειτουργικός διαχωρισμός των διαχειριστών συστημάτων διανομής κατέστη υποχρεωτικός, σύμφωνα με την οδηγία 2003/54/EK, μόλις από 1ης Ιουλίου 2007, και τα αποτελέσματά του στην εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενεργείας δεν έχουν ακόμη αξιολογηθεί. Επομένως, οι υφιστάμενοι κανόνες νομικού και λειτουργικού διαχωρισμού είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε αποτελεσματικό διαχωρισμό αν καθορισθούν με μεγαλύτερη σαφήνεια, εφαρμοστούν ορθά και παρακολουθούνται στενά. Για τη δημιουργία ίσων όρων ανταγωνισμού σε επίπεδο λιανικής, οι διαχειριστές των συστημάτων διανομής θα πρέπει επίσης να μην μπορούν να εκμεταλλευθούν την κάθετη ολοκλήρωσή τους όσον αφορά την ανταγωνιστική θέση τους στην αγορά, ιδίως σε σχέση με οικιακούς και μικρούς μη οικιακούς πελάτες.

[...]

(44) Χάριν ασφαλείας του εφοδιασμού, θα πρέπει να παρακολουθείται το ισοζύγιο εφοδιασμού/ζήτησης κάθε κράτους μέλους και να ακολουθεί η υποβολή σχετικής έκθεσης για την κατάσταση που επικρατεί σε κοινοτικό επίπεδο, λαμβανομένου υπόψη του δυναμικού διασύνδεσης μεταξύ των περιοχών. [...] Η κατασκευή και η συντήρηση της απαραίτητης υποδομής δικτύου, συμπεριλαμβανομένου του δυναμικού διασύνδεσης και της αποκεντρωμένης παραγωγής ηλεκτρικής ενεργείας, αποτελούν σημαντικά στοιχεία για έναν σταθερό εφοδιασμό με ηλεκτρική ενέργεια.»

- 9 Το άρθρο 9 της οδηγίας 2009/72 αφορά τον «[δ]ιαχωρισμό συστημάτων μεταφοράς και διαχειριστών συστημάτων μεταφοράς» και το άρθρο της 14 τον «[δ]ιαχωρισμό ιδιοκτητών συστήματος μεταφοράς». Τα άρθρα 18 και 19 της οδηγίας αυτής σκοπό έχουν, σύμφωνα με την επικεφαλίδα τους, να διασφαλίσουν, αντιστοίχως, την «[α]νεξαρτησία του διαχειριστή συστήματος μεταφοράς» και την «[α]νεξαρτησία του προσωπικού και της διοίκησης του διαχειριστή συστήματος μεταφοράς».
- 10 Κατά το άρθρο 26, παράγραφοι 1 έως 3, της εν λόγω οδηγίας, το οποίο επιγράφεται «Διαχωρισμός των διαχειριστών συστημάτων διανομής»:

«1. Όταν ο διαχειριστής δικτύου διανομής αποτελεί μέρος κάθετα ολοκληρωμένης επιχείρησης, πρέπει να είναι ανεξάρτητος, τουλάχιστον από άποψη νομικής μορφής, οργάνωσης και λήψης αποφάσεων, από άλλες δραστηριότητες που δεν συνδέονται με τη διανομή. Οι κανόνες αυτοί δεν συνεπάγονται υποχρέωση διαχωρισμού του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των περιουσιακών στοιχείων του δικτύου διανομής από την κάθετα ολοκληρωμένη επιχείρηση.

2. Επιπλέον των απαιτήσεων της παραγράφου 1, όταν ο διαχειριστής δικτύου διανομής αποτελεί μέρος κάθετα ολοκληρωμένης επιχείρησης, πρέπει να είναι ανεξάρτητος, από άποψη οργάνωσης και λήψης αποφάσεων, από τις άλλες δραστηριότητες που δεν συνδέονται με τη διανομή. Προς τούτο, εφαρμόζονται τα ακόλουθα ελάχιστα κριτήρια:

- α) τα πρόσωπα που είναι υπεύθυνα για τη διαχείριση του δικτύου διανομής δεν μπορούν να συμμετέχουν σε διαρθρωτικές δομές της ολοκληρωμένης επιχείρησης ηλεκτρικής ενέργειας που φέρουν την ευθύνη, άμεσα ή έμμεσα, για την καθημερινή εκτέλεση των δραστηριοτήτων παραγωγής, μεταφοράς ή προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας·
- β) πρέπει να λαμβάνονται κατάλληλα μέτρα προκειμένου να διασφαλισθεί ότι τα επαγγελματικά συμφέροντα των προσώπων που είναι υπεύθυνα για τη διαχείριση του δικτύου διανομής λαμβάνονται υπόψη κατά τρόπον ώστε να διασφαλίζεται ότι είναι σε θέση να ενεργούν με ανεξαρτησία·

- γ) ο διαχειριστής του δικτύου διανομής διαθέτει ουσιαστικές εξουσίες λήψης αποφάσεων, ανεξάρτητα από την ολοκληρωμένη επιχείρηση ηλεκτρικής ενέργειας, όσον αφορά τους πόρους που είναι αναγκαίοι για τη λειτουργία, συντήρηση ή ανάπτυξη του δικτύου. Για την εκπλήρωση των καθηκόντων αυτών, ο διαχειριστής του συστήματος διανομής διαθέτει τους αναγκαίους ανθρώπινους, τεχνικούς, υλικούς και οικονομικούς πόρους. Αυτό δεν θα πρέπει να αποτρέπει την ύπαρξη κατάλληλων συντονιστικών μηχανισμών που θα εξασφαλίζουν ότι προστατεύονται τα οικονομικά δικαιώματα και τα δικαιώματα εποπτείας της διαχείρισης, τα οποία έχει η μητρική εταιρία όσον αφορά την απόδοση των πόρων θυγατρικής της εταιρίας, που ρυθμίζονται έμμεσα σύμφωνα με το άρθρο 37, παράγραφος 6. Ειδικότερα, τούτο επιτρέπει στη μητρική επιχείρηση να εγκρίνει το ετήσιο σχέδιο χρηματοδότησης ή ισοδύναμο μέσο του διαχειριστή του δικτύου διανομής και να θέτει συνολικά όρια για τα επίπεδα χρέωσης της θυγατρικής της. Δεν επιτρέπει στη μητρική επιχείρηση να δίνει εντολές σχετικά με την καθημερινή λειτουργία ή τις επιμέρους αποφάσεις σχετικά με την κατασκευή ή την αναβάθμιση των γραμμών διανομής, οι οποίες δεν υπερβαίνουν τους όρους του εγκεκριμένου χρηματοδοτικού σχεδίου ή οποιουδήποτε ισοδύναμου μέσου· και
- δ) ο διαχειριστής του δικτύου διανομής καταρτίζει πρόγραμμα συμμόρφωσης, το οποίο αναφέρει τα μέτρα που λαμβάνονται προκειμένου να αποκλείεται οποιαδήποτε μεροληπτική συμπεριφορά και να διασφαλίζεται η δέουσα παρακολούθηση της τήρησης του προγράμματος. [...]

3. Σε περίπτωση που ο διαχειριστής συστήματος διανομής αποτελεί μέρος κάθετα ολοκληρωμένης επιχείρησης, τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι παρακολουθούνται από ρυθμιστικές αρχές ή άλλους αρμόδιους φορείς οι δραστηριότητες του διαχειριστή του συστήματος διανομής, ώστε να μην είναι σε θέση να εκμεταλλευθεί την κάθετη ολοκλήρωσή του για να προκαλέσει στρέβλωση του ανταγωνισμού. Ειδικότερα, οι ανακοινώσεις και τα σήματα των διαχειριστών συστημάτων διανομής με κάθετη ολοκλήρωση δεν πρέπει να προκαλούν σύγχυση όσον αφορά τη χωριστή ταυτότητα του κλάδου προμήθειας της κάθετα ολοκληρωμένης επιχείρησης.»

- 11 Κατά το άρθρο 49, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της ίδιας οδηγίας, η προθεσμία μεταφοράς της έληξε στις 3 Μαρτίου 2011.

Η οδηγία 2009/73/EK

- 12 Οι αιτιολογικές σκέψεις 3, 5, 6, 8, 9, 12, 13 και 18 της οδηγίας 2009/73/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και την κατάργηση της οδηγίας 2003/55/EK (EE L 211, σ. 94), είναι αντίστοιχες με τις αιτιολογικές σκέψεις 3, 7, 9, 11, 12, 15, 16 και 21 της οδηγίας 2009/72. Οι αιτιολογικές σκέψεις 4, 7, 22, 25 και 40 της οδηγίας 2009/73 είναι, *mutatis mutandis*, αντίστοιχες με τις αιτιολογικές σκέψεις 4, 10, 25, 26 και 44 της οδηγίας 2003/72.
- 13 Το άρθρο 9 της οδηγίας 2009/73 διέπει τον «[δ]ιαχωρισμό συστημάτων μεταφοράς και διαχειριστών συστημάτων μεταφοράς» και το άρθρο της 15 τον «[δ]ιαχωρισμό ιδιοκτήτη συστήματος μεταφοράς και διαχειριστή συστήματος αποθήκευσης». Τα άρθρα 18 και 19 της οδηγίας αυτής σκοπό έχουν να διασφαλίσουν, αντιστοίχως, σύμφωνα με την επικεφαλίδα τους, την «[α]νεξαρτησία του διαχειριστή συστήματος μεταφοράς» και την «[α]νεξαρτησία του προσωπικού και της διαχείρισης του διαχειριστή συστήματος μεταφοράς».
- 14 Το άρθρο 26, παράγραφοι 1 έως 3, της εν λόγω οδηγίας, το οποίο επιγράφεται «Διαχωρισμός των διαχειριστών συστημάτων διανομής», είναι, *mutatis mutandis*, πανομοιότυπο με το άρθρο 26, παράγραφοι 1 έως 3, της οδηγίας 2009/72.
- 15 Κατά το άρθρο 54, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2009/73, η προθεσμία μεταφοράς της έληξε στις 3 Μαρτίου 2011.

Το ολλανδικό δίκαιο

Η απαγόρευση ιδιωτικοποίησης

- 16 Από τις αιτήσεις προδικαστικής απόφασης προκύπτει ότι, κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών των υποθέσεων στις κύριες δίκες, η απαγόρευση ιδιωτικοποίησης απέρρεε από τη συνδυασμένη ερμηνεία, αφενός, του άρθρου 93 του νόμου περί καθορισμού των κανόνων που διέπουν την παραγωγή, μεταφορά και προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας (νόμου του 1998 περί ηλεκτρικής ενέργειας) [Wet houdende regels met betrekking tot de productie, het transport en de levering van elektriciteit (Elektriciteitswet 1998)], της 2ας Ιουλίου 1998 (*Staatsblad* 1998, αριθ. 427, στο εξής: νόμος περί ηλεκτρικής ενέργειας), και/ή του άρθρου 85 του νόμου περί καθορισμού των κανόνων που διέπουν τη μεταφορά και προμήθεια φυσικού αερίου (νόμου περί φυσικού αερίου) [Wet houdende regels omtrent het transport en de levering van gas (Gaswet)], της 22ας Ιουνίου 2000 (*Staatsblad* 2000, αριθ. 305, στο εξής: νόμος περί φυσικού αερίου), και, αφετέρου, του διατάγματος περί καθορισμού των κανόνων που διέπουν τις εγκρίσεις των τροποποιήσεων των δικαιωμάτων επί των μετοχών του εταιρικού κεφαλαίου διαχειριστή δικτύου υπό την έννοια του νόμου του 1998 περί ηλεκτρικής ενέργειας και του νόμου περί φυσικού αερίου (διατάγματος περί των μετοχών του εταιρικού κεφαλαίου των διαχειριστών δικτύου) [Besluit houdende regels omtrent het verlenen van instemming met wijzigingen ten aanzien van rechten op aandelen in een netbeheerder als bedoeld in de Elektriciteitswet 1998 en in de Gaswet (Besluit aandelen netbeheerders)], της 9ης Φεβρουαρίου 2008 (*Staatsblad* 2008, αριθ. 62, στο εξής: διάταγμα του 2008), το οποίο εκδόθηκε κατ' εφαρμογήν του άρθρου 93, παράγραφος 4, του νόμου περί ηλεκτρικής ενέργειας και του άρθρου 85, παράγραφος 4, του νόμου περί φυσικού αερίου.
- 17 Κατά το άρθρο 93, παράγραφος 2, του νόμου περί ηλεκτρικής ενέργειας και το άρθρο 85, παράγραφος 2, του νόμου περί φυσικού αερίου, η μεταβίβαση μετοχών του εταιρικού κεφαλαίου διαχειριστή δικτύου υπέκειτο στη συγκατάθεση του Υπουργού Οικονομικών. Κατά τα άρθρα 1 και 3 του διατάγματος του 2008, η συγκατάθεση αυτή δεν μπορούσε να δοθεί όταν η μεταβίβαση αυτή είχε ως συνέπεια ότι οι μετοχές θα περιέρχονταν στην κυριότητα άλλων προσώπων εκτός από το Ολλανδικό Δημόσιο, τις επαρχίες του ή τους δήμους του (συλλήβδην στο εξής: Αρχές) ή ακόμη εκτός από ορισμένα νομικά πρόσωπα, στα οποία περιλαμβάνονταν η Essent κ.λπ., των οποίων το σύνολο του μετοχικού κεφαλαίου κατεχόταν, άμεσα ή έμμεσα, από τις εν λόγω Αρχές.

Η απαγόρευση συμμετοχής σε όμιλο

- 18 Όπως η απαγόρευση ιδιωτικοποίησης, έτσι και η απαγόρευση συμμετοχής σε όμιλο εισήχθη στην ολλανδική νομοθεσία με τον νόμο ο οποίος τροποποίησε τους νόμους περί ηλεκτρικής ενέργειας και περί φυσικού αερίου και καθόρισε τις λεπτομέρειες της εφαρμογής του συστήματος ανεξάρτητης διαχείρισης των δικτύων (νόμο περί ανεξάρτητης διαχείρισης των δικτύων) [Wet tot wijziging van de Elektriciteitswet 1998 en van de Gaswet in verband met nadere regels omtrent een onafhankelijk netbeheer (Wet onafhankelijk netbeheer)], της 23ης Νοεμβρίου 2006 (*Staatsblad* 2006, αριθ. 614, στο εξής: νόμος περί ανεξάρτητης διαχείρισης των δικτύων), στο άρθρο 10b, παράγραφος 1, του νόμου περί ηλεκτρικής ενέργειας και στο άρθρο 2c, παράγραφος 1, του νόμου περί φυσικού αερίου. Ο νόμος περί ανεξάρτητης διαχείρισης των δικτύων, μεταξύ άλλων, τροποποίησε τις εθνικές διατάξεις που είχαν θεσπιστεί για να τεθούν σε εφαρμογή οι οδηγίες 2003/54 και 2003/55 (συλλήβδην στο εξής: οδηγίες του 2003).
- 19 Κατά το άρθρο 10b, παράγραφοι 1 έως 3, του νόμου περί ηλεκτρικής ενέργειας:
- «1. Διαχειριστής δικτύου δεν αποτελεί μέρος ομίλου, υπό την έννοια του άρθρου 24b του βιβλίου 2 του αστικού κώδικα, στον οποίο ανήκει επίσης νομικό πρόσωπο ή εταιρία που παράγει, προμηθεύει ή εμπορεύεται ηλεκτρική ενέργεια στις Κάτω Χώρες.

2. Τα νομικά πρόσωπα και οι εταιρίες που αποτελούν μέρη ομίλου, υπό την έννοια του άρθρου 24b του βιβλίου 2 του αστικού κώδικα, στον οποίο ανήκει επίσης νομικό πρόσωπο ή εταιρία που παράγει, προμηθεύει ή εμπορεύεται ηλεκτρική ενέργεια στις Κάτω Χώρες, δεν κατέχουν καμία μετοχή στο εταιρικό κεφάλαιο διαχειριστή δικτύου ή νομικού προσώπου ανήκοντος σε όμιλο στον οποίο ανήκει επίσης διαχειριστής δικτύου και δεν αποκτούν καμία συμμετοχή σε εταιρία αποτελούσα μέρος ομίλου στον οποίο ανήκει επίσης διαχειριστής δικτύου.

3. Διαχειριστής δικτύου και οι εταιρίες του ομίλου, υπό την έννοια του άρθρου 24b του βιβλίου 2 του αστικού κώδικα, που είναι συνδεδεμένες με τον διαχειριστή δικτύου:

- a. δεν κατέχουν καμία μετοχή στο εταιρικό κεφάλαιο νομικού προσώπου που παράγει, προμηθεύει ή εμπορεύεται ηλεκτρική ενέργεια στις Κάτω Χώρες ή νομικού προσώπου που αποτελεί μέρος ομίλου στον οποίο ανήκει επίσης νομικό πρόσωπο που παράγει, προμηθεύει ή εμπορεύεται ηλεκτρική ενέργεια στις Κάτω Χώρες·
- b. δεν αποκτούν καμία συμμετοχή σε εταιρία που παράγει, προμηθεύεται ή εμπορεύεται ηλεκτρική ενέργεια στις Κάτω Χώρες ή σε εταιρία που αποτελεί μέρος ομίλου στον οποίο ανήκει επίσης νομικό πρόσωπο ή εταιρία που παράγει, προμηθεύει ή εμπορεύεται ηλεκτρική ενέργεια στις Κάτω Χώρες.»

Η απαγόρευση δραστηριοτήτων δυναμένων να παραβιάσουν τη διαχείριση του δικτύου

- 20 Η απαγόρευση δραστηριοτήτων δυναμένων να παραβιάσουν τη διαχείριση του δικτύου, που και αυτή εισήχθη στην ολλανδική έννομη τάξη με τον νόμο περί ανεξάρτητης διαχείρισεως των δικτύων, προβλεπόταν στο άρθρο 17, παράγραφοι 2 και 3, του νόμου περί ηλεκτρικής ενέργειας και στο άρθρο 10b, παράγραφοι 2 και 3, του νόμου περί φυσικού αερίου. Κατά τις νομικές αυτές διατάξεις:

«2. Αν διαχειριστής δικτύου ο οποίος δεν είναι ο διαχειριστής του εθνικού δικτύου υψηλής τάσεως αποτελεί μέρος ομίλου, υπό την έννοια του άρθρου 24b του βιβλίου 2 του αστικού κώδικα, στον όμιλο αυτόν δεν επιτρέπεται να τελέσει πράξεις ή να ασκήσει δραστηριότητες που θα μπορούσαν να θίξουν το συμφέρον της διαχειρίσεως του εν λόγω δικτύου.

3. Ως πράξεις και δραστηριότητες υπό την έννοια της παραγράφου 2 νοούνται σε κάθε περίπτωση:

- a. οι πράξεις και δραστηριότητες που δεν έχουν καμία σχέση με εξοπλισμούς υποδομής ή με συναφείς δραστηριότητες,
- b. η παροχή, από τον διαχειριστή δικτύου, εγγυήσεων για τη χρηματοδότηση δραστηριοτήτων νομικών προσώπων ή εταιριών που ανήκουν στον όμιλο, και
- c. το γεγονός ότι ο διαχειριστής του δικτύου είναι εγγυητής οφειλών νομικών προσώπων ή εταιριών που ανήκουν στον όμιλο,

εκτός αν ο διαχειριστής του δικτύου παρέχει εγγυήσεις ή είναι εγγυητής οφειλών:

- 1°. για τις ανάγκες πράξεων ή δραστηριοτήτων τις οποίες θα μπορούσε να τελέσει ή ασκήσει ο ίδιος ο διαχειριστής δικτύου,
- 2°. που για άλλους λόγους συνδέονται με τη διαχείριση του δικτύου, ή
- 3°. για να τηρηθούν οι προϋποθέσεις που συνδέονται με την εφαρμογή νομικών διατάξεων.»

Οι διαφορές των κύριων δικών και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 21 Όταν εκδόθηκε ο νόμος περί ανεξάρτητης διαχείρισης των δικτύων, ο οποίος εισήγαγε στους νόμους περί ηλεκτρικής ενέργειας και περί φυσικού αερίου τις απαγορεύσεις συμμετοχής σε όμιλο και δραστηριοτήτων δυναμένων να παραβιάσουν τη διαχείριση του δικτύου, οι Essent κ.λπ. ήσαν καθετοποιημένες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνταν τόσο στην παραγωγή, προμήθεια και/ή εμπορία ηλεκτρικής ενέργειας και/ή φυσικού αερίου επί ολλανδικού εδάφους όσο και στη διαχείριση και εκμετάλλευση δικτύων διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου επί του εδάφους αυτού.
- 22 Κατόπιν της εκδόσεως του νόμου περί ανεξάρτητης διαχείρισης των δικτύων με τον οποίο εισήχθη μεταξύ άλλων η απαγόρευση συμμετοχής σε όμιλο, η Essent NV διασπάστηκε, την 1η Ιουλίου 2009, σε δύο χωριστές εταιρίες, δηλαδή, αφενός, στην Enexis Holding NV, της οποίας ο εταιρικός σκοπός συνίσταται στη διαχείριση δικτύου διανομής φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας επί ολλανδικού εδάφους και της οποίας το σύνολο του μετοχικού κεφαλαίου κατέχεται από τις Αρχές, και, αφετέρου, στην Essent NV, της οποίας ο εταιρικός σκοπός είναι η παραγωγή, προμήθεια και εμπορία ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου. Η τελευταία εταιρία αγοράστηκε από θυγατρική γερμανικού ομίλου ειδικευμένου στον ενεργειακό τομέα, την RWE AG. Η Eneco Holding NV και η Delta NV δεν διασπάστηκαν, αλλά όρισαν τις θυγατρικές τους Stedin Netbeheer BV και Delta Netwerkbedrijf BV διαχειριστές αντιστοίχως των δικτύων τους διανομής επί ολλανδικού εδάφους.
- 23 Η Essent κ.λπ. ζήτησαν, με τρεις χωριστές αγωγές που άσκησαν ενώπιον του Rechtbank Den Haag, να διαπιστωθεί ότι οι εθνικές διατάξεις που περιέχουν τις απαγορεύσεις συμμετοχής σε όμιλο και δραστηριοτήτων δυναμένων να παραβιάσουν τη διαχείριση του δικτύου είναι ασύμβατες ειδικά με το άρθρο 63 ΣΛΕΕ και ότι, κατά συνέπεια, πρέπει να μείνουν ανεφάρμοστες.
- 24 Το Staat der Nederlanden, εναγόμενο σε κάθε μία από τις υποθέσεις αυτές, αντέταξε στις αγωγές αυτές την αρχή, που περιλαμβάνεται στην εθνική νομοθεσία, σχετικά με την απαγόρευση της ιδιωτικοποίησης, η οποία, κατά το κράτος αυτό, συνιστά καθεστώς ιδιοκτησίας, υπό την έννοια του άρθρου 345 ΣΛΕΕ. Κατά το Staat der Nederlanden, η απαγόρευση αυτή έχει ως συνέπεια, αφενός, ότι οι μετοχές του εταιρικού κεφαλαίου ενός δραστηριοποιούμενου επί ολλανδικού εδάφους διαχειριστή δικτύου δεν δύνανται να αποτελέσουν το αντικείμενο ιδιωτικών επενδύσεων και, αφετέρου, ότι οι κανόνες της Συνθήκης ΛΕΕ που αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων και την ελευθερία εγκαταστάσεως δεν έχουν εφαρμογή. Επικουρικά, το εν λόγω κράτος μέλος υποστήριξε ότι οι απαγορεύσεις συμμετοχής σε όμιλο και δραστηριοτήτων δυναμένων να παραβιάσουν τη διαχείριση του δικτύου δεν συνιστούν εμπόδιο για την ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων ούτε για την ελευθερία εγκαταστάσεως, ή τουλάχιστον ότι περιορισμός των ελευθεριών αυτών δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος.
- 25 Με απόφαση της 11ης Μαρτίου 2009, το Rechtbank Den Haag απέρριψε τις αγωγές της Essent κ.λπ. Στον δεύτερο βαθμό, το Gerechtshof Den Haag εξαφάνισε την απόφαση αυτή με απόφαση της 22ας Ιουνίου 2010 και αποφάνθηκε ότι οι εν λόγω εθνικές διατάξεις είναι ασύμβατες με το άρθρο 63 ΣΛΕΕ και ότι, κατά συνέπεια, πρέπει να μείνουν ανεφάρμοστες. Το Staat der Nederlanden κατέθεσε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου αίτηση αναιρέσεως.
- 26 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Hoge Raad der Nederlanden αποφάσισε να αναστείλει τις διαδικασίες και να θέσει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα, τα οποία είναι πανομοιότυπα σε κάθε μία από τις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις:
- «1) Έχει το άρθρο 345 ΣΛΕΕ την έννοια ότι στο “καθεστώς της ιδιοκτησίας στα κράτη μέλη” υπάγεται επίσης το καθεστώς της επίμαχης [στις κύριες δίκες] απόλυτης απαγορεύσεως ιδιωτικοποίησης, όπως αυτό περιλαμβάνεται στο [διάταγμα του 2008], σε συνδυασμό με το άρθρο 93 του [νόμου περί ηλεκτρικής ενέργειας] και το άρθρο 85 του [νόμου περί φυσικού αερίου], το οποίο συνεπάγεται ότι οι μετοχές διαχειριστή δικτύου μπορούν να μεταβιβαστούν μόνον εντός του κύκλου των δημόσιων φορέων;

- 2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, έχει αυτό ως συνέπεια ότι οι κανόνες περί ελεύθερης κυκλοφορίας κεφαλαίων δεν έχουν εφαρμογή επί της απαγορεύσεως συμμετοχής σε όμιλο και της απαγορεύσεως δραστηριοτήτων δυναμένων να παραβιάσουν τη διαχείριση του δικτύου, ή τουλάχιστον ότι δεν είναι αναγκαίο η απαγόρευση συμμετοχής σε όμιλο και η απαγόρευση δραστηριοτήτων δυναμένων να παραβιάσουν τη διαχείριση του δικτύου να εξεταστούν με γνώμονα τους κανόνες περί ελεύθερης κυκλοφορίας κεφαλαίων;
- 3) Συνιστούν αμιγώς οικονομικά συμφέροντα οι σκοποί, στους οποίους στηρίζεται και ο [νόμος περί ανεξάρτητης διαχειρίσεως των δικτύων], της διαφάνειας στην αγορά ενέργειας και της αποτροπής των στρεβλώσεων του ανταγωνισμού, μέσω της καταπολεμήσεως των διεπιδότησεων εν ευρεία εννοία (περιλαμβανομένης της ανταλλαγής στρατηγικών πληροφοριών), ή μπορούν να θεωρηθούν και συμφέροντα μη οικονομικής φύσεως, υπό την έννοια ότι, αναλόγως των περιστάσεων, δύνανται να δικαιολογήσουν περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων, ως επιτακτικοί λόγοι γενικού συμφέροντος;»

Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

- 27 Με διάταξη της 26ης Μαρτίου 2012, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου αποφάσισε την ένωση των υποθέσεων C-105/12 έως C-107/12 προς διευκόλυνση της προφορικής διαδικασίας και έκδοση κοινής αποφάσεως.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου και του δευτέρου ερωτήματος

- 28 Με το πρώτο και το δεύτερο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί στην ουσία να διευκρινιστεί αν το άρθρο 345 ΣΛΕΕ πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι καταλαμβάνει ένα σύστημα απαγορεύσεως της ιδιωτικοποίησης, όπως το επίμαχο στις κύριες δίκες, το οποίο συνεπάγεται ότι οι μετοχές του εταιρικού κεφαλαίου ενός δραστηριοποιούμενου επί ολλανδικού εδάφους διαχειριστή δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου πρέπει να κατέχονται, άμεσα ή έμμεσα, από δημόσιες αρχές που καθορίζονται από την εθνική νομοθεσία. Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, διερωτάται αν η ερμηνεία αυτή έχει ως συνέπεια ότι εξαιρούνται από την εφαρμογή του άρθρου 63 ΣΛΕΕ εθνικές διατάξεις, όπως οι επίμαχες στις κύριες δίκες, οι οποίες απαγορεύουν, αφενός, δεσμούς κυριότητας ή ελέγχου μεταξύ των εταιριών που αποτελούν μέρος ομίλου στον οποίο ανήκει ένας δραστηριοποιούμενος επί ολλανδικού εδάφους διαχειριστής δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου και των εταιριών που αποτελούν μέρος ομίλου στον οποίο ανήκει επιχείρηση που παράγει, προμηθεύεται ή εμπορεύεται ηλεκτρική ενέργεια ή φυσικό αέριο επί του εδάφους αυτού, καθώς και, αφετέρου, την τέλεση ή άσκηση από έναν τέτοιο διαχειριστή και από τον όμιλο στον οποίο αυτός ανήκει πράξεων ή δραστηριοτήτων «δυναμένων να θίξουν το συμφέρον της διαχειρίσεως του δικτύου» για το οποίο πρόκειται.
- 29 Το άρθρο 345 ΣΛΕΕ διατυπώνει την αρχή της ουδετερότητας των Συνθηκών έναντι του καθεστώτος της ιδιοκτησίας στα κράτη μέλη.
- 30 Εν προκειμένω, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι οι Συνθήκες, κατ' αρχήν, δεν αντιτίθενται ούτε στην εθνικοποίηση επιχειρήσεων (βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 15ης Ιουλίου 1964, 6/64, Costa, Συλλογή τόμος 1954-1964, σ. 1191, 1204) ούτε στην ιδιωτικοποίησή τους (βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2012, C-244/11, Επιτροπή κατά Ελλάδας, σκέψη 17).
- 31 Επομένως, τα κράτη μέλη θεμιτώς δύνανται να επιδιώκουν τον σκοπό που συνίσταται στη δημιουργία ή στη διατήρηση ενός καθεστώτος δημόσιας ιδιοκτησίας για ορισμένες επιχειρήσεις.

- 32 Στις υποθέσεις των κύριων δικών, από το άρθρο 93, παράγραφος 2, του νόμου περί ηλεκτρικής ενέργειας, από το άρθρο 85, παράγραφος 2, του νόμου περί φυσικού αερίου και από το άρθρο 1 του διατάγματος του 2008, των οποίων το περιεχόμενο συνοψίστηκε στη σκέψη 17 της παρούσας αποφάσεως, προκύπτει ότι η απαγόρευση ιδιωτικοποιήσεως, υπό την έννοια της επίμαχης στις κύριες δίκες εθνικής νομοθεσίας, στην ουσία δεν επιτρέπει τη μεταβίβαση των μετοχών του εταιρικού κεφαλαίου διαχειριστή δικτύου διανομής παρά μόνον υπέρ των Αρχών και των νομικών προσώπων που άμεσα ή έμμεσα κατέχονται από τις Αρχές, δεδομένου ότι απαγορεύεται κάθε μεταβίβαση έχουσα ως συνέπεια να περιέλθουν οι μετοχές στην κυριότητα προσώπων άλλων από εκείνα.
- 33 Επομένως, η απαγόρευση ιδιωτικοποιήσεως αντιτίθεται στην από οποιονδήποτε ιδιώτη κατοχή μετοχών του εταιρικού κεφαλαίου ενός δραστηριοποιούμενου επί ολλανδικού εδάφους διαχειριστή δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου. Κατά συνέπεια, σκοπό έχει να διατηρήσει ένα καθεστώς δημόσιας ιδιοκτησίας όσον αφορά τους εν λόγω διαχειριστές.
- 34 Μια τέτοια απαγόρευση εμπίπτει στο άρθρο 345 ΣΛΕΕ.
- 35 Εν προκειμένω, προκύπτει επιπλέον ότι η εν λόγω απαγόρευση ιδιωτικοποιήσεως καταλαμβάνει την απαγόρευση που περιέχεται στο άρθρο 10b, παράγραφος 2, του νόμου περί ηλεκτρικής ενέργειας και στο άρθρο 2c, παράγραφος 2, του νόμου περί φυσικού αερίου, βάσει των οποίων οι εγκατεστημένες σε άλλο κράτος μέλος επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην παραγωγή, προμήθεια ή εμπορία ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου επί ολλανδικού εδάφους καθώς και οι εταιρίες άλλου κράτους μέλους που αποτελούν μέρος ομίλου στον οποίο ανήκει μια τέτοια επιχείρηση δεν δύναται να αποκτήσουν μετοχές του εταιρικού κεφαλαίου ενός δραστηριοποιούμενου επί ολλανδικού εδάφους διαχειριστή δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου.
- 36 Πάντως, το άρθρο 345 ΣΛΕΕ δεν έχει ως αποτέλεσμα να εξαιρέσει τα υφιστάμενα στα κράτη μέλη καθεστώτα ιδιοκτησίας από τους θεμελιώδεις κανόνες της Συνθήκης ΛΕΕ, και μεταξύ αυτών εκείνους της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων, της ελευθερίας εγκαταστάσεως και της ελεύθερης κινήσεως κεφαλαίων (βλ., στο ίδιο πνεύμα, αποφάσεις της 6ης Νοεμβρίου 1984, 182/83, Fearon, Συλλογή 1984, σ. 3677, σκέψη 7· της 1ης Ιουνίου 1999, C-302/97, Konle, Συλλογή 1999, σ. I-3099, σκέψη 38· της 23ης Σεπτεμβρίου 2003, C-452/01, Ospelt και Schlössle Weissenberg, Συλλογή 2003, σ. I-9743, σκέψη 24· της 8ης Ιουλίου 2010, C-171/08, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας, Συλλογή 2010, σ. I-6817, σκέψη 64, και της 21ης Δεκεμβρίου 2011, C-271/09, Επιτροπή κατά Πολωνίας, Συλλογή 2011, σ. I-13613, σκέψη 44, καθώς και προαναφερθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Ελλάδας, σκέψη 16).
- 37 Επομένως, το γεγονός ότι το Βασίλειο των Κάτω Χωρών προέβλεψε, στον τομέα των δραστηριοποιούμενων στην ημεδαπή διαχειριστών δικτύων διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου, ένα καθεστώς δημόσιας ιδιοκτησίας καλυπτόμενο από το άρθρο 345 ΣΛΕΕ δεν δύναται να απαλλάξει το εν λόγω κράτος μέλος από την υποχρέωση τηρήσεως, στον εν λόγω τομέα, των κανόνων που αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων (βλ., κατ' αναλογία, προαναφερθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Πολωνίας, σκέψη 44 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 38 Κατά συνέπεια, η απαγόρευση ιδιωτικοποιήσεως εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 63 ΣΛΕΕ και πρέπει να εξεταστεί υπό το πρίσμα του άρθρου αυτού, ακριβώς όπως η απαγόρευση συμμετοχής σε όμιλο ή ακόμη η απαγόρευση δραστηριοτήτων δυναμένων να παραβιάσουν τη διαχείριση του δικτύου.
- 39 Εν προκειμένω, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, το άρθρο 63, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ απαγορεύει γενικώς τα εμπόδια στις κινήσεις κεφαλαίων μεταξύ των κρατών μελών (απόφαση της 28ης Σεπτεμβρίου 2006, C-282/04 και C-283/04, Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, Συλλογή 2006, σ. I-9141, σκέψη 18 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, και προαναφερθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Πορτογαλίας, σκέψη 48).

- 40 Ελλείπει, στη Συνθήκη ΛΕΕ, ορισμού των «κινήσεων κεφαλαίων» υπό την έννοια του άρθρου 63, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει ενδεικτική αξία στην ονοματολογία των κινήσεων κεφαλαίων που περιλαμβάνεται στο παράρτημα I της οδηγίας 88/361/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 24ης Ιουνίου 1988, για τη θέση σε εφαρμογή του άρθρου 67 της Συνθήκης [EK] (ΕΕ L 178, σ. 5). Έτσι, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι κινήσεις κεφαλαίων υπό την έννοια του άρθρου 63, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ συνιστούν, μεταξύ άλλων, οι λεγόμενες «άμεσες» επενδύσεις, δηλαδή οι επενδύσεις υπό μορφή συμμετοχής σε επιχείρηση μέσω κατοχής μετοχών παρέχοντας τη δυνατότητα πραγματικής συμμετοχής στη διαχείριση και στον έλεγχο της επιχείρησης αυτής, καθώς και οι λεγόμενες επενδύσεις «χαρτοφυλακίου», δηλαδή οι επενδύσεις υπό μορφή αποκτήσεως τίτλων στην κεφαλαιαγορά με μοναδικό σκοπό μια τοποθέτηση χρημάτων χωρίς πρόθεση επιρροής στη διαχείριση και στον έλεγχο της επιχείρησης (βλ. προαναφερθείσες αποφάσεις Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, σκέψη 19, και Επιτροπή κατά Πορτογαλίας, σκέψη 49).
- 41 Όσον αφορά τις δύο αυτές μορφές επενδύσεων, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι πρέπει να χαρακτηρίζονται ως «περιορισμοί», υπό την έννοια του άρθρου 63, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, εθνικά μέτρα ικανά να εμποδίσουν ή να περιορίσουν την απόκτηση μετοχών στις περιπτώσεις που πρόκειται επιχειρήσεις ή ικανά να αποτρέψουν τους επενδυτές από άλλα κράτη μέλη να επενδύσουν στο κεφάλαιο των επιχειρήσεων αυτών (βλ. αποφάσεις της 4ης Ιουνίου 2002, C-367/98, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας, Συλλογή 2002, σ. I-4731, σκέψεις 45 και 46, και C-483/99, Επιτροπή κατά Γαλλίας, Συλλογή 2002, σ. I-4781, σκέψη 40· της 13ης Μαΐου 2003, C-463/00, Επιτροπή κατά Ισπανίας, Συλλογή 2003, σ. I-4581, σκέψεις 61 και 62· C-98/01, Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου, Συλλογή 2003, σ. I-4641, σκέψεις 47 και 49, και της 2ας Ιουνίου 2005, C-174/04, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 2005, σ. I-4933, σκέψεις 30 και 31, καθώς και προαναφερθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, σκέψη 20).
- 42 Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει επίσης ότι εθνική διάταξη επιβάλλουσα ποσοτικούς ή ποιοτικούς περιορισμούς όσον αφορά τις επενδύσεις που πραγματοποιούνται στα άλλα κράτη μέλη έχει περιοριστικό αποτέλεσμα έναντι των εταιριών που είναι εγκατεστημένες σε άλλα κράτη μέλη επειδή μια τέτοια διάταξη συνιστά εις βάρος τους εμπόδιο για τη συλλογή κεφαλαίων, στο μέτρο που περιορίζεται ειδικά η απόκτηση μετοχών (βλ., στο ίδιο πνεύμα, προαναφερθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Πολωνίας, σκέψεις 51 και 52 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 43 Στις υποθέσεις των κύριων δικών, η απαγόρευση ιδιωτικοποίησης σημαίνει ότι ουδείς ιδιώτης επενδυτής δύναται να αποκτήσει μετοχές ή συμμετοχές στο κεφάλαιο ενός δραστηριοποιούμενου επί ολλανδικού εδάφους διαχειριστή δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου.
- 44 Επιπλέον, όσον αφορά τις απαγορεύσεις συμμετοχής σε όμιλο και δραστηριοτήτων δυναμένων να παραβιάσουν τη διαχείριση του δικτύου, επισημαίνεται ότι οι απαγορεύσεις αυτές έχουν διάφορες πτυχές. Πρώτον, από την απαγόρευση συμμετοχής σε όμιλο προκύπτει ότι εταιρία άλλου κράτους μέλους αποτελούσα μέρος ομίλου στον οποίο ανήκει επιχείρηση δραστηριοποιούμενη στην παραγωγή, προμήθεια ή εμπορία ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου επί ολλανδικού εδάφους δεν δύναται να αποκτήσει μετοχές του εταιρικού κεφαλαίου εταιρίας αποτελούσας μέρος ομίλου στον οποίο ανήκει ένας δραστηριοποιούμενος επί του εδάφους αυτού διαχειριστής δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου.
- 45 Δεύτερον, η εν λόγω απαγόρευση σημαίνει επίσης ότι εταιρία αποτελούσα μέρος ομίλου στον οποίο ανήκει ένας δραστηριοποιούμενος επί ολλανδικού εδάφους διαχειριστής δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου δεν δύναται να επενδύσει σε επιχείρηση εγκατεστημένη σε άλλο κράτος μέλος η οποία δραστηριοποιείται στον τομέα της παραγωγής, προμήθειας ή εμπορίας ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου επί του εδάφους αυτού, ή σε εταιρία αποτελούσα μέρος ομίλου στον οποίο ανήκει μια τέτοια επιχείρηση.

- 46 Τρίτον, η απαγόρευση δραστηριοτήτων δυναμένων να παραβιάσουν τη διαχείριση του δικτύου δύναται και αυτή να επιβάλει ποιοτικούς περιορισμούς στις επενδύσεις εντός άλλων κρατών μελών, δεδομένου ότι αποκλείει, άμεσα ή έμμεσα, τη δυνατότητα οι εταιρίες ομίλου στον οποίο ανήκει ένας δραστηριοποιούμενος επί ολλανδικού εδάφους διαχειριστής δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου να επενδύσουν σε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε τομείς άλλους από τη διαχείριση δικτύων.
- 47 Επομένως, οι απαγορεύσεις αυτές συνιστούν εμπόδια για την ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων, υπό την έννοια του άρθρου 63 ΣΛΕΕ.
- 48 Κατά συνέπεια, στο πρώτο και στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 345 ΣΛΕΕ πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι καταλαμβάνει ένα σύστημα απαγορεύσεως της ιδιωτικοποίησης, όπως το επίμαχο στις κύριες δίκες, το οποίο συνεπάγεται ότι οι μετοχές του εταιρικού κεφαλαίου ενός δραστηριοποιούμενου επί ολλανδικού εδάφους διαχειριστή δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου πρέπει να κατέχονται, άμεσα ή έμμεσα, από δημόσιες αρχές που καθορίζονται από την εθνική νομοθεσία. Παρά ταύτα, η ερμηνεία αυτή δεν έχει ως συνέπεια ότι εξαιρούνται από την εφαρμογή του άρθρου 63 ΣΛΕΕ εθνικές διατάξεις, όπως οι επίμαχες στις κύριες δίκες, οι οποίες απαγορεύουν την ιδιωτικοποίηση διαχειριστών δικτύων διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου, ή ακόμη απαγορεύουν, αφενός, δεσμούς κυριότητας ή ελέγχου μεταξύ των εταιριών που αποτελούν μέρος ομίλου στον οποίο ανήκει ένας δραστηριοποιούμενος επί ολλανδικού εδάφους διαχειριστής δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου και των εταιριών που αποτελούν μέρος ομίλου στον οποίο ανήκει επιχείρηση που παράγει, προμηθεύεται ή εμπορεύεται ηλεκτρική ενέργεια ή φυσικό αέριο επί του εδάφους αυτού, καθώς και, αφετέρου, την τέλεση ή άσκηση από έναν τέτοιο διαχειριστή και από τον όμιλο στον οποίο αυτός ανήκει πράξεων ή δραστηριοτήτων που θα μπορούσαν να θίξουν το συμφέρον της διαχείρισεως του περι ου πρόκειται δικτύου.

Επί του τρίτου ερωτήματος

- 49 Με το τρίτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί στην ουσία να διευκρινιστεί αν οι σκοποί που συνίστανται στην καταπολέμηση των διεπιδότησεων εν ευρεία έννοια, περιλαμβανομένης της ανταλλαγής στρατηγικών πληροφοριών, στη διασφάλιση της διαφάνειας στις αγορές ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου και στην αποτροπή στρεβλώσεων του ανταγωνισμού αποτελούν αμιγώς οικονομικά συμφέροντα ή, αντιθέτως, επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος ικανούς να δικαιολογήσουν εμπόδια στην ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων.
- 50 Το Δικαστήριο έχει κρίνει κατ' επανάληψη ότι η ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων δύναται να περιοριστεί με εθνική ρύθμιση μόνον αν αυτή δικαιολογείται από έναν από τους λόγους που αναφέρει το άρθρο 65 ΣΛΕΕ ή από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος υπό την έννοια της νομολογίας του Δικαστηρίου (βλ. απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 2008, C-274/06, Επιτροπή κατά Ισπανίας, σκέψη 35, και προαναφερθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Πολωνίας, σκέψη 55).
- 51 Επιπλέον, από πάγια νομολογία προκύπτει ότι σκοποί αμιγώς οικονομικής φύσεως δεν δύναται να αποτελέσουν επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος ικανούς να δικαιολογήσουν εμπόδιο στην άσκηση θεμελιώδους ελευθερίας την οποία εγγυώνται οι Συνθήκες (αποφάσεις της 16ης Ιανουαρίου 2003, C-388/01, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 2003, σ. I-721, σκέψη 22, και της 17ης Μαρτίου 2005, C-109/04, Kranemann, Συλλογή 2005, σ. I-2421, σκέψη 34).
- 52 Παρά ταύτα, το Δικαστήριο έχει δεχθεί ότι εθνική ρύθμιση δύναται να αποτελέσει δικαιολογημένο εμπόδιο στην άσκηση θεμελιώδους ελευθερίας όταν υπαγορεύεται από λόγους οικονομικής φύσεως με τους οποίους επιδιώκεται σκοπός γενικού συμφέροντος (βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2008, C-141/07, Επιτροπή κατά Γερμανίας, Συλλογή 2008, σ. I-6935, σκέψη 60 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

- 53 Έτσι, όσον αφορά την απαγόρευση ιδιωτικοποίησης, η οποία εμπίπτει στο άρθρο 345 ΣΛΕΕ, αληθεύει ότι έχει κριθεί ότι η διάταξη αυτή δεν δύναται να δικαιολογήσει εμπόδιο στους κανόνες περί ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων (βλ. προαναφερθείσες αποφάσεις της 8ης Ιουλίου 2010, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας, σκέψη 64 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, και Επιτροπή κατά Πολωνίας, σκέψη 44). Τούτο όμως δεν σημαίνει ότι το συμφέρον που αποτελεί το υπόβαθρο της επιλογής του νομοθέτη όσον αφορά το καθεστώς δημόσιας ή ιδιωτικής ιδιοκτησίας του διαχειριστή του δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου δεν δύναται να ληφθεί υπόψη ως επιτακτικός λόγος γενικού συμφέροντος.
- 54 Εν προκειμένω, επισημαίνεται ότι οι καταστάσεις, αφενός, στις υποθέσεις των κύριων δικών και, αφετέρου, στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι αποφάσεις εκείνες δεν είναι συγκρίσιμες. Πράγματι, στις υποθέσεις των κύριων δικών πρόκειται για απόλυτη απαγόρευση ιδιωτικοποίησης, ενώ η μεν υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προαναφερθείσα απόφαση της 8ης Ιουλίου 2010, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας, αφορούσε εμπόδια απορρέοντα από προνόμια με τα οποία τα κράτη μέλη συνόδευαν τη θέση τους ως μετόχου ιδιωτικοποιημένης επιχείρησης, η δε υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προαναφερθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Πολωνίας αφορούσε περιορισμούς των επενδύσεων που πραγματοποιούνταν στην αλλοδαπή από συνταξιοδοτικά ταμεία ανοικτού τύπου, οι οποίοι όμως ουδόλως επηρέαζαν το καθεστώς ιδιοκτησίας των ταμείων αυτών.
- 55 Κατά συνέπεια, οι λόγοι που αποτελούν το υπόβαθρο της γενομένης από την εθνική νομοθεσία επιλογής του εμπίπτοντος στο άρθρο 345 ΣΛΕΕ συστήματος ιδιοκτησίας αποτελούν παράγοντες που μπορούν να ληφθούν υπόψη ως στοιχεία δυνάμενα να δικαιολογήσουν περιορισμούς της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων. Επομένως, στις υποθέσεις των κύριων δικών, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να προβεί στην εξέταση αυτή.
- 56 Όσον αφορά τις άλλες απαγορεύσεις, διαπιστώνεται, αφενός, ότι οι σκοποί καταπολεμήσεως των διεπιδοτήσεων εν ευρεία εννοία, περιλαμβανομένης της ανταλλαγής στρατηγικών πληροφοριών, διασφάλισης διαφάνειας στις αγορές ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου και αποτροπής στρεβλώσεων του ανταγωνισμού αποβλέπουν στη διασφάλιση ανόθευτου ανταγωνισμού στις αγορές παραγωγής, προμήθειας και εμπορίας ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου επί ολλανδικού εδάφους και, αφετέρου, ότι ο σκοπός καταπολεμήσεως των διεπιδοτήσεων αποβλέπει, επιπλέον, στη διασφάλιση επαρκούς επενδύσεως στα δίκτυα διανομής ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου.
- 57 Κατά συνέπεια, πρέπει να εξακριβωθεί αν, τελικά, τα επίμαχα στις κύριες δίκες εθνικά μέτρα επιδιώκουν, μέσω των σκοπών αυτών, επιτακτικούς σκοπούς γενικού συμφέροντος.
- 58 Πάντως, ο σκοπός υπάρξεως ανόθευτου ανταγωνισμού στις εν λόγω αγορές επιδιώκεται επίσης από τη Συνθήκη ΛΕΕ, της οποίας το προοίμιο υπογραμμίζει την ανάγκη εναρμονισμένης δράσεως για τη διασφάλιση, μεταξύ άλλων, του θεμιτού ανταγωνισμού, και τούτο, τελικά, για την προστασία των καταναλωτών. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η προστασία των καταναλωτών αποτελεί επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος (αποφάσεις της 13ης Σεπτεμβρίου 2007, C-260/04, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 2007, σ. I-7083, σκέψη 27· της 29ης Νοεμβρίου 2007, C-393/05, Επιτροπή κατά Αυστρίας, Συλλογή 2007, σ. I-10195, σκέψη 52, και της 18ης Νοεμβρίου 2010, C-458/08, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας, Συλλογή 2010, σ. I-11599, σκέψη 89).
- 59 Στη συνέχεια, επισημαίνεται ότι ο σκοπός διασφάλισης επαρκούς επενδύσεως στα δίκτυα διανομής ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου αποβλέπει στην κατοχύρωση ιδίως της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού, σκοπό που και αυτόν το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει ως επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος (αποφάσεις της 10ης Ιουλίου 1984, 72/83, Campus Oil κ.λπ., Συλλογή 1984, σ. 2727, σκέψεις 34 και 35, και της 4ης Ιουνίου 2002, C-503/99, Επιτροπή κατά Βελγίου, Συλλογή 2002, σ. I-4809, σκέψη 46, καθώς και προαναφερθείσα απόφαση της 2ας Ιουνίου 2005, Επιτροπή κατά Ιταλίας, σκέψη 40).

- 60 Τέλος, όπως επισημάνθηκε στις σκέψεις 18 και 20 της παρούσας αποφάσεως, οι απαγορεύσεις συμμετοχής σε όμιλο και δραστηριοτήτων δυναμένων να παραβιάσουν τη διαχείριση του δικτύου εισήχθησαν με τον νόμο περί ανεξάρτητης διαχειρίσεως των δικτύων που ο ίδιος, μεταξύ άλλων, τροποποίησε τις εθνικές διατάξεις που είχαν θεσπιστεί για τη μεταφορά των οδηγιών του 2003 στην ολλανδική έννομη τάξη. Ειδικότερα, οι εν λόγω απαγορεύσεις τροποποίησαν τις διατάξεις που είχαν θεσπιστεί για τη μεταφορά του άρθρου 15 της οδηγίας 2003/54 και του άρθρου 13 της οδηγίας 2003/55.
- 61 Πάντως, από τις αιτιολογικές σκέψεις 4 έως 8 και 10 της οδηγίας 2003/54 καθώς και 4 και 6 έως 10 της οδηγίας 2003/55 προκύπτει ότι οι οδηγίες αυτές σκοπό έχουν, μεταξύ άλλων, να διασφαλίσουν ανοικτή και διάφανη αγορά, αμερόληπτη και διάφανη πρόσβαση στο δίκτυο του διαχειριστή δικτύου διανομής, καθώς και επί ίσοις όροις ανταγωνισμό.
- 62 Ειδικότερα, από την αιτιολογική σκέψη 8 της οδηγίας 2003/54 και από την αιτιολογική σκέψη 10 της οδηγίας 2003/55 προκύπτει, αφενός, ότι τα κράτη μέλη επεξεργάζονται μέτρα για να επιτύχουν τους σκοπούς αυτούς. Αφετέρου, οι αιτιολογικές αυτές σκέψεις υπογραμμίζουν τη βούληση του νομοθέτη της Ένωσης να έχουν οι διαχειριστές δικτύου διανομής αποτελεσματικά δικαιώματα λήψεως αποφάσεων όσον αφορά τα περιουσιακά στοιχεία που είναι αναγκαία για τη συντήρηση, εκμετάλλευση και ανάπτυξη των δικτύων.
- 63 Επιπλέον, η αιτιολογική σκέψη 23 της οδηγίας 2003/54 και η αιτιολογική σκέψη 23 της οδηγίας 2003/55 εκθέτουν ότι η συντήρηση και η κατασκευή της αναγκαίας υποδομής ενός δικτύου είναι σημαντικά στοιχεία για να κατοχυρωθεί η ασφάλεια του σταθερού εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια και φυσικό αέριο.
- 64 Επομένως, μολονότι οι απαγορεύσεις συμμετοχής σε όμιλο και δραστηριοτήτων δυναμένων να παραβιάσουν τη διαχείριση του δικτύου δεν επιβάλλονται από τις εν λόγω οδηγίες, το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, με τη θέσπιση των μέτρων αυτών, επεδίωξε σκοπούς τους οποίους αφορούν οι οδηγίες του 2003.
- 65 Η διαπίστωση αυτή επιρρωννύεται από τις οδηγίες 2009/72 και 2009/73, οι οποίες έχουν ειδικά τους ίδιους σκοπούς, όπως προκύπτει τόσο από τις αιτιολογικές σκέψεις 3, 4, 9 έως 12, 15, 25 και 44 της οδηγίας 2009/72 όσο και από τις αιτιολογικές σκέψεις 3, 4, 6 έως 13, 22 και 40 της οδηγίας 2009/73. Ειδικότερα, οι αιτιολογικές σκέψεις 4, 9, 11, 15, 25, 26 και 44 της οδηγίας 2009/72 καθώς και 4, 6, 8, 12, 22, 25 και 40 της οδηγίας 2009/73 εκφράζουν τη βούληση του νομοθέτη της Ένωσης να διασφαλίσει αμερόληπτη πρόσβαση στα δίκτυα διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου καθώς και διαφάνεια των αγορών, να αποτρέψει διεπιδότησεις, να διασφαλίσει επαρκείς επενδύσεις στα δίκτυα για να κατοχυρωθεί η ασφάλεια του σταθερού εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια και φυσικό αέριο, καθώς και να εμποδίσει τις ανταλλαγές εμπιστευτικών πληροφοριών μεταξύ των διαχειριστών δικτύου και των επιχειρήσεων παραγωγής και προμήθειας.
- 66 Κατά συνέπεια, οι σκοποί που ανέφερε το αιτούν δικαστήριο δύνανται, κατ' αρχήν, ως επιτακτικοί λόγοι γενικού συμφέροντος, να δικαιολογήσουν τα διαπιστωθέντα εμπόδια των θεμελιωδών ελευθεριών.
- 67 Παρά ταύτα, πρέπει ακόμη τα εν λόγω εμπόδια να είναι κατάλληλα σε σχέση με τους επιδιωκόμενους σκοπούς και να μην υπερβαίνουν το αναγκαίο όριο για την επίτευξη των σκοπών αυτών (απόφαση της 11ης Οκτωβρίου 2007, C-451/05, ELISA, Συλλογή 2007, σ. I-8251, σκέψη 82, και προαναφερθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Πολωνίας, σκέψη 58), πράγμα που στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εξακριβώσει.

68 Από τις ανωτέρω κρίσεις προκύπτει ότι στο τρίτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η εξής απάντηση:

- όσον αφορά το επίμαχο στις κύριες δίκες καθεστώς απαγορεύσεως της ιδιωτικοποίησης, το οποίο εμπίπτει στο άρθρο 345 ΣΛΕΕ, οι σκοποί που αποτελούν το υπόβαθρο της γενομένης από τον νομοθέτη επιλογής καθεστώτος ιδιοκτησίας δύνανται να ληφθούν υπόψη ως επιτακτικοί λόγοι γενικού συμφέροντος για να δικαιολογηθεί το εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων·
- όσον αφορά τις άλλες απαγορεύσεις, οι σκοποί καταπολεμήσεως των διεπιδότησεων εν ευρεία εννοία, περιλαμβανομένης της ανταλλαγής στρατηγικών πληροφοριών, διασφάλισης διαφάνειας στις αγορές ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου και αποτροπής στρεβλώσεων του ανταγωνισμού δύνανται, ως επιτακτικοί λόγοι γενικού συμφέροντος, να δικαιολογήσουν τα εμπόδια στην ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων που προκαλούνται από εθνικές διατάξεις όπως οι επίμαχες στις κύριες δίκες.

Επί των δικαστικών εξόδων

69 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους των κύριων δικών τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 345 ΣΛΕΕ πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι καταλαμβάνει ένα σύστημα απαγορεύσεως της ιδιωτικοποίησης, όπως το επίμαχο στις κύριες δίκες, το οποίο συνεπάγεται ότι οι μετοχές του εταιρικού κεφαλαίου ενός δραστηριοποιούμενου επί ολλανδικού εδάφους διαχειριστή δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου πρέπει να κατέχονται, άμεσα ή έμμεσα, από δημόσιες αρχές που καθορίζονται από την εθνική νομοθεσία. Παρά ταύτα, η ερμηνεία αυτή δεν έχει ως συνέπεια ότι εξαιρούνται από την εφαρμογή του άρθρου 63 ΣΛΕΕ εθνικές διατάξεις, όπως οι επίμαχες στις κύριες δίκες, οι οποίες απαγορεύουν την ιδιωτικοποίηση διαχειριστών δικτύων διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου, ή ακόμη απαγορεύουν, αφενός, δεσμούς κυριότητας ή ελέγχου μεταξύ των εταιριών που αποτελούν μέρος ομίλου στον οποίο ανήκει ένας δραστηριοποιούμενος επί ολλανδικού εδάφους διαχειριστής δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου και των εταιριών που αποτελούν μέρος ομίλου στον οποίο ανήκει επιχείρηση που παράγει, προμηθεύεται ή εμπορεύεται ηλεκτρική ενέργεια ή φυσικό αέριο επί του εδάφους αυτού, καθώς και, αφετέρου, την τέλεση ή άσκηση από έναν τέτοιο διαχειριστή και από τον όμιλο στον οποίο αυτός ανήκει πράξεων ή δραστηριοτήτων που θα μπορούσαν να θίξουν το συμφέρον της διαχείρισεως του περί ου πρόκειται δικτύου.
- 2) Όσον αφορά το επίμαχο στις κύριες δίκες καθεστώς απαγορεύσεως της ιδιωτικοποίησης, το οποίο εμπίπτει στο άρθρο 345 ΣΛΕΕ, οι σκοποί που αποτελούν το υπόβαθρο της γενομένης από τον νομοθέτη επιλογής καθεστώτος ιδιοκτησίας δύνανται να ληφθούν υπόψη ως επιτακτικοί λόγοι γενικού συμφέροντος για να δικαιολογηθεί το εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων. Όσον αφορά τις άλλες απαγορεύσεις, οι σκοποί καταπολεμήσεως των διεπιδότησεων εν ευρεία εννοία, περιλαμβανομένης της ανταλλαγής στρατηγικών πληροφοριών, διασφάλισης διαφάνειας στις αγορές ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου και αποτροπής στρεβλώσεων του ανταγωνισμού δύνανται, ως επιτακτικοί λόγοι γενικού συμφέροντος, να δικαιολογήσουν τα εμπόδια στην ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων που προκαλούνται από εθνικές διατάξεις όπως οι επίμαχες στις κύριες δίκες.

(υπογραφές)